

## THE COGNITIVE AND SEMANTIC DIFFERENTIATION OF THE VERB “TOUCH” AND ITS SYNONYMS IN ENGLISH

Shermatova Nigora Isqulovna

Independent Researcher of Samarkand State Institute of Foreign Languages

### Abstract

This article investigates the semantic-pragmatic network and cognitive framing of *touch*, a prototypical contact verb in contemporary English, and its major synonyms (*contact*, *tap*, *pat*, *feel*, *stroke*, *press*, and *grasp*). Drawing on the principles of corpus linguistics, cognitive semantics, and systematic lexicology in Uzbek linguistics, the study analyzes the subtle semantic features, argument structures, case-governing patterns, and metaphorical extensions of these lexical units. The findings demonstrate that the verb *touch* functions semantically as a neutral and highly frequent hyperonym, whereas its synonyms specify such parameters as the intensity of the action, its duration, the intention of the subject, and the emotional impact of the contact. Furthermore, the article examines cognitive models of the transfer of physical contact into psychological, communicative, and social domains through a comparative analysis of English and Uzbek.

### Keywords

contact verbs, semantic differentiation, cognitive framing, corpus linguistics, verb valency, metaphorical extension, lexical semantics, Uzbek linguistics.

**Annotatsiya:** Ushbu maqola zamonaviy ingliz tilidagi prototipik kontakt fe’li bo’lmish *touch* hamda uning asosiy sinonimlari (*contact*, *tap*, *pat*, *feel*, *stroke*, *press*, *grasp*) o’rtasidagi semantik-pragmatik tarmoq va kognitiv freymingni tadqiq etadi. Korpus tilshunosligi, kognitiv semantika va o’zbek tilshunosligidagi tizimli leksikologiya tamoyillariga tayangan holda, ushbu leksik birliklarning nozik semantik belgilari, argumentlar strukturasi, kelishiklar boshqaruvi va metaforik ko‘chishlari tahlil

qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, *touch* fe'li semantik jihatdan neytral va yuqori chastotali giperonim vazifasini bajarsa, uning sinonimlari harakat kuchi, davomiyligi, subyektning niyati hamda emotsional ta'sir kabi parametrlarni aniqlashtiradi. Shuningdek, maqolada jismoniy kontaktning psixologik, muloqot va ijtimoiy sohalarga kognitiv ko'chish modellari ingliz va o'zbek tillari qiyosida yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** kontakt fe'llari, semantik diferensiasiya, kognitiv freyming, korpus tilshunosligi, fe'l valentligi, metaforik ko'chish, leksik semantika, o'zbek tilshunosligi.

### **KIRISH**

Kognitiv tilshunoslik va semantikada jismoniy kontakt fe'llari insonning sensomotor (sezgi-harakat) tajribasini abstraktsion tushunchalar bilan bog'lovchi eng muhim kategorial qatlamlardan biridir [1]. Ingliz tili leksikasida *touch* fe'li taktil idrok sohasining kognitiv va prototipik markazini tashkil etadi [2]. Biroq, ushbu til tizimida harakatning jismoniy, emotsional hamda niyat (intensional) parametrlariga ko'ra diferensiallashgan boy sinonimik tarmoq (*contact, tap, pat, feel, stroke, press, grasp*) mavjud. An'anaviy leksikografik manbalarda ushbu birliklar ko'pincha bir-birining o'rnini bosuvchi yaqin sinonimlar sifatida berilsa-da, korpusga asoslangan tadqiqotlar har bir fe'l o'ziga xos kognitiv freymni shakllantirishini ko'rsatmoqda [3; 4].

O'zbek tilshunosligida fe'llarning semantik tabaqalanishi, valentlik va birikuvchanlik imkoniyatlari A. Hojiyev, Sh. Rahmatullayev, H. Ne'matov, A. Nurmonov va R. Rasulov tadqiqotlarida atroflicha o'rganilgan [5; 6; 7; 8]. Akademik A. Hojiyev ta'kidlaganidek, fe'l sinonimiyasida denotativ ma'no bir xil bo'lsa-da, harakatning bajarilish usuli, jiddiyligi hamda ob'ektga beriladigan dinamik impuls leksik diferensiasiyani yuzaga keltirishi lozim [5]. Professor A. Nurmonov va H. Ne'matovlar tomonidan ilgari surilgan lisoniy tizim va kategorial semantika nazariyasiga ko'ra, so'z ma'nosi uning ma'lum bir semantik maydondagi boshqa birliklar

bilan oppositsion (qarama-qarshi) munosabati orqali belgilanadi [7]. R. Rasulov esa fe'llarning ma'no tuzilishida harakatning bajarilish usuli (sposob deystviya) va ob'ektilik valentlik hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatgan [8].

Ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi kontakt fe'llarining semantik maydonini dekonstruksiya qilish, ularning kognitiv parametrlarini aniqlash va o'zbek tilshunosligi nazariyalari asosida qiyosiy-tilshunoslik jihatidan tahlil qilishdan iborat.

### **METODOLOGIYA**

Tadqiqotda sifat va miqdoriy metodlar uyg'unligidan foydalanildi. Empragmatik ma'lumotlar Zamonaviy Amerika Ingliz Tili Korpusi (COCA) hamda Britaniya Milliy Korpusi (BNC) materiallaridan har bir fe'l uchun tasodifiy saralab olingan 1000 ta konkordans qatori asosida yig'ildi [9]. Tahlil jarayonida Ch. Fillmorning Freym Semantikasi [2] tamoyillari asosida asosiy freym elementlari *Toucher/Aget*, *Target/Patient*, *Instrument* ajratildi. Shuningdek, E. Nida hamda M. Mirtojiyev tadqiqotlarida ko'rsatilgan komponentli tahlil usuli [10; 11] yordamida fe'llarning kuch, davomiylik, niyat va emotsional ta'sir kabi diferensiya semalari aniqlanadi.

### **TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLIL**

Leksik-semantik va komponentli tahlil shuni ko'rsatdiki, *touch* fe'li taktil sohaning eng semantik jihatdan toraytirilmagan giperonimi bo'lib xizmat qiladi. Unining sinonimlari esa harakat kinetikasiga qat'iy semantik tadqiqatlarni kiritadi. M. Mirtojiyev ta'kidlaganidek, semantik maydondagi har bir giponimik birlik neytral giperonimga nisbatan qo'shimcha diferensial sema kasb etadi [11].

Fe'llarning komponentli tahlili quyidagi parametrlarni namoyon etadi:

- *Touch* fe'li kuch, davomiylik va niyat bo'yicha neytral joylashuvga ega bo'lib, uning asosiy harakat vositasi qo'l, barmoq yoki har qanday obyekt bo'lishi mumkin. U sohaning prototipik markazida turadi.

- *Contact* fe'li rasmiy va abstrakt xarakterga ega bo'lib, (niyat) semasi hamda kommunikativ yo'nalganlik bilan ajralib turadi.
- *Tap* fe'li quyi va o'rta kuch darajasiga, o'ta qisqa (punktual) davomiylikka hamda barmoq uchi yoki engil obyekt yordamida diqqatni tortish maqsadi (niyat)ga ega.
- *Pat* fe'li ochiq kaft orqali bajariladigan, qisqa va ritmik takrorlanuvchi harakat bo'lib, mehr, tasalli yoki rag'batlantirish kabi emotsional semani tashiydi.
- *Stroke* fe'li uzoq va continuous (davomli) chiziqli harakatni talab etib, muloyimlik hamda tasalli berish emotsiyasiga yo'naltirilgan.
- *Press* fe'li o'rta va yuqori bosim kuchi, uzluksiz davomiylik va obyekt ustidan nazorat o'rnatish semasini ifodalaydi.
- *Feel* fe'li harakatning o'ziga emas, balki taktil kontakt natijasida hosil bo'ladigan sensatsiya va subyektiv idrokka (persepsiyaga) qaratilgan.
- *Grasp* fe'li esa butun kaft yoki barmoqlar bilan obyektни yuqori kuch bilan tutish hamda uni to'liq jismoniy nazorat qilish semasini beradi.

Sintagmatik birikuvchanlik nuqtai nazaridan, korpus tahlili *tap* fe'lining qattiq yoki inanimat (jonsiz) ob'ektlar (*tap the window, tap the microphone*) bilan birikishini, *pat* fe'lining esa jonli va emotsional ob'ektlarni (*pat a dog, pat on the back*) afzal ko'rishini ko'rsatdi. *Stroke* fe'li teri yoki mo'yna ustidagi tekis harakatni talab etsa, *press* fe'li bosim yo'naltirilgan tugma va devor kabi strukturaviy ob'ektlar bilan birikadi [9]. Bu holat R. Rasulov tomonidan asoslangan fe'llarning obyektli birikuvchanlik chegaralari va valentlik imkoniyatlariga to'liq mos keladi [8].

### MUHOKAMA VA METAFORIK KO'CHISHLAR

J. Lakoff va M. Jonsonning Kognitiv Metafora Nazariyasiga [3] muvofiq, taktil idrok maydoni abstrakt target (yo'nalish) doiralarga tizimli ravishda ko'chadi:

1. Jismoniy kontakt → emotsional ta'sir: Physical contact hissiyotlar sohasi bilan kognitiv bog'lanadi. Masalan, *touch* fe'li emotsional rezonansni anglatrsa (*His*

*story deeply touched the audience*), *stroke* fe'li me'yoridan ortiq maqtash va psixologik manipulyatsiyani bildiradi (*stroke her ego*).

2. Jismoniy kontakt → aqliy idrok/tushunish: Physical holding harakati intellektual tushunishga ko'chadi. *Grasp* fe'li fizik tutishdan tushunchani anglashga o'tadi (*grasp the concept*), *touch upon* birikmasi esa nutqda muayyan mavzuga qisqacha to'xtalib o'tishni bildiradi.

3. Jismoniy kontakt → muloqot va ijtimoiy tuzum: Fizik yaqinlik kommunikativ aloqani shakllantiradi (*Please contact our support team*).

Qiyosiy va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan, ingliz tilidagi barcha kontakt xatti-harakatlarini jamlagan *touch* umbrella-verb (soyabon fe'li) va uning diferensiallashgan giponimlari o'zbek tiliga tarjima qilinganda kontekstual hamda sintaktik differensiasiyani talab etadi [5; 12]. Professor J. Eltazarov ta'kidlaganidek, o'zbek va turkiy tillarda fe'llarning ma'noviy tabaqalanishi va sintaktik roli ko'pincha kelishik shakllarining semantik yuklamasi hamda ko'makchi fe'lli birikmalar orqali yuzaga chiqadi [12]. O'zbek tilida *touch* fe'lining umumiy yagona ekvivalenti yo'q; u ma'no va sintaktik talabga ko'ra *tegmoq* (tasodifiy/yengil va jo'nalish kelishigidagi harakat: *devorga tegmoq*) hamda *ushlamoq* (faol nazorat va tushum/chiqish kelishigi: *qo'lini ushlamoq*) o'rtasida bo'linadi [6; 12]. Shuningdek, *pat* (kiftiga urib qo'ymoq), *stroke* (silamoq/paypaslamoq) hamda *tap* (turtib qo'ymoq/taqillatmoq) kabi fe'llar harakat kinetikasi hamda fe'lli birikmalar orqali o'zbek tilida aniq beriladi [5].

## **XULOSA**

O'tkazilgan tahlillar ingliz tilidagi kontakt fe'llari tizimida *touch* fe'li o'zining semantik neytralligi sababli prototipik giperonimik maqomga ega ekanligini isbotladi. Ushbu maydonning sinonimik a'zolari kuch, davomiylik, niyat va emotsional ta'sir parametrlariga ko'ra qat'iy tartiblangan. O'zbek va ingliz tillari materiali qiyoslanganda, ingliz tili yagona o'tishli fe'l va kontekstga tayansa, o'zbek tili kelishiklar sintaksisi va

leksik-fe'lli birikmalardan foydalanishi aniqlandi. Jismoniy taktil tajriba inson kognitsiyasida abstrakt hissiyotlar, kommunikativ aloqalar va intellektual tushunchalarni ifodalovchi poydevoriy manba hisoblanadi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Levin, B. (1993). English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation. Chicago: University of Chicago Press.
2. Fillmore, C. J. (1982). Frame semantics. In Linguistics in the Morning Calm (pp. 111-137). Seoul: Hanshin Publishing Co.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
4. Cruse, D. A. (2000). Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.
5. Hojiyev, A. (2003). O'zbek tili grammatikasi: Fe'l. Tashkent: Fan.
6. Rahmatullayev, Sh. (2006). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Tashkent: Universitet.
7. Nurmonov, A., & Ne'matov, H. (1995). O'zbek tili tizimli leksikologiyasi asoslari. Tashkent: O'qituvchi.
8. Rasulov, R. (1998). O'zbek tili fe'llarining fe'lli birikuvchanligi va ularning semantik-sintaktik tadqiqi. Tashkent: Fan.
9. Sinclair, J. (1991). Corpus, Concordance, Collocation. Oxford: Oxford University Press.
10. Nida, E. A. (1975). Componential Analysis of Meaning: An Introduction to Semantic Structures. Mouton.
11. Mirtojiyev, M. (2010). O'zbek tili semantikasi. Tashkent: Mumtoz so'z.
12. Eltazarov, J. D. (2004). O'zbek tilida so'z turkumlarining o'zaro ko'chishi va uning sintaktik-semantik xususiyatlari. Tashkent: Fan.